

Nul uitstoot: mondiale winst dankzij synergietransitie

Energie is noodzakelijk voor ons voortbestaan. Maar ons voortbestaan wordt bedreigd door de bronnen die we voor de opwekking van energie gebruiken. Daarom is een mondiale transitie noodzakelijk, omdat uitstoot noch klimaat grenzen kent. De doelen zijn glashelder voor 2050, namelijk geen netto uitstoot meer.

Het is allereerst een sturings- en organisatievraagstuk, waarbij de verschillende schalen interacteren als *fractalen*: mondiale patronen die zich herhalen op kleinere schaal. Op mondiale schaal is de komende jaren veel winst te halen, met inachtneming van de meer lokale schalen.

‘Mondiaal’ valt uiteen in onnoemelijk veel eenheden, die ieder voor zich beslissingen nemen over hun eigen energievoorziening. Er bestaat nog geen onomstreden mondiale besluitvormer met voldoende gezag om nakoming te waarborgen. Nationale staten domineren het beeld aan de bovenkant, naast internationale ondernemingen en mondiale markten. Burgers nemen daarnaast hun eigen beslissingen.

Hoe daarin te sturen? De markt is ongeschikt als mechanisme om mondiaal tot nul uitstoot te komen, omdat zij als arrangement onderhevig is aan de *tragedy of the commons*: geschikt om efficiëntie te bereiken, ongeschikt als grondslag voor samenwerking. Machtspellen alleen brengen de oplossing niet; zij kennen een nul-som of *zero sum* uitkomst. Bewustzijn van de noodzaak van transitie en een zeker altruïsme zijn rijkelijk aanwezig, maar leiden niet vanzelf tot een vruchtbare besluitvorming. En dat is wel nodig om tot nul uitstoot of *net zero* te komen.

De kunst is om arrangementen te ontwerpen die de transitie tijdig tot stand brengen, in het onmetelijke landschap van uiteenlopende schalen, uitgangspunten en belangen. We kunnen daarin ook putten uit het verleden. Ongelijke uitgangspunten leveren complicaties op, maar gelijkgerichtheid kan deze oplossen. Die gerichtheid kent een fundament in gedeelde en geleefde waarden.

Er zou dan ook naar *synergietransitie* moeten worden gestreefd. Dat is transitie met visie en heldere doelen, een nieuwe stijl van samenwerken en beslissen op verschillende schalen, inclusief het mobiliseren van de publieke wil, waar nieuwe financiële arrangementen leidend zijn. Internationale samenwerking tussen staten is een component, net als gebundelde inzet van ondernemingen. Niet te onderschatten is hetgeen zich tussen burgers voltrekt, in de buurten, de wijken, de dorpen en de steden. De bewegingen van mondiaal naar lokaal en vice versa moeten elkaar gaan versterken.

De belofte van 2050

Synergietransitie in de energie leidt tot positieve collectieve voordelen in het gebruik van bronnen, en reduceert de nadelen van uitstoot en als gevolg daarvan klimaatverandering en uitputting van bronnen. Visies op energiesystemen zijn er, bijvoorbeeld in Nederland, maar ook in Houston Texas, ontwikkeld door het bedrijfsleven aldaar, en voor vele andere regio's in de wereld. Deze visies zijn aan elkaar te knopen, net als we destijds organisch in de luchtvaart, de telecom, de scheepvaart en de digitale wereld via geleide marktwerking hebben gedaan. Dan blijkt ook waar visie ontbreekt.

Een gedeeld lange-termijnbeeld – ofwel de genoemde gelijkgerichtheid – ontstaat als de ambitie er is om gezamenlijk een zo effectief en efficiënt mogelijk energiesysteem te ontwerpen, met als belangrijkste modaliteiten elektriciteit, waterstof, warmte en stoom en ten slotte afvang (en later

hergebruik) van CO₂. Dit conform de uitgangspunten van het Internationaal Energieagentschap IEA: efficiënter, decentraal en regionale bronnen.

Uitgangspunten zijn gezamenlijk vast te stellen. Het is inmiddels overduidelijk dat we moeten produceren daar waar het duurzaam is, op mondiale schaal. Dat betekent energetisch efficiënt, met inachtneming van kosten van arbeid, transport en materialen. Redundantie – de overvloedige aanwezigheid van iets – is een ander ontwerpprincipe, sinds onze recente confrontatie met de afhankelijkheid van Russisch gas in Europa. De uitkomst is dat iedereen er beter uitkomt in 2050.

De zoektocht naar positieve collectieve uitkomsten is te organiseren door de goede opdrachten aan deskundige mensen te geven, en uit te gaan van maatschappelijke opgaven in plaats van ingewikkelde juridische of financiële systemen of het eigen belang. Het gaat ook om stijl: het nieuwe doel is er altijd samen uit te komen. Het gaat niet om standpunten en procedures die niet bijdragen aan een oplossing maar alleen ophouden; het gaat om het behalen van gezamenlijke voordelen.

Anders dan op eerdere *conferences of the parties* (COP's) over klimaatverandering, zou op de COP28 in Dubai (eind 2023) creatief collectief vermogen moeten worden georganiseerd. Bijvoorbeeld: 24 intercontinentaal samengestelde teams geven hun Visie 2050 op het globale energiesysteem. Er zijn twee criteria: de wereld als geheel moet er beter van worden in termen van energie-efficiëntie en CO₂-uitstoot, en ten tweede zijn er geen partijen en/of landen die substantieel winnen of verliezen. Politici van over de hele wereld zijn geen spreker, toehoorder of stemmer, maar zijn lid van een jury. Het publiek kan zich via sociale media en hulplijnen richten tot zowel de teams als de jury. Zo kan een constructief en oplossingsgericht perspectief ontstaan waarbij iets te kiezen valt.

Een wereldwijde aandelenbeurs

Een aanjager van verandering is geld, en daar komen de mondiale leiders nu niet uit. Niemand wil de achterban in eigen land trotseren met geldverslindend beleid. Nieuwe arrangementen voor financiering zijn nodig. Ter inspiratie dient de oprichting van de aandelenbeurs in 1602, toen partijen in Amsterdam besloten niet alleen een eigen schip te financieren, maar zowel winst als risico te delen in een vloot van zo'n twintig schepen, waardoor er binnen enkele decennia zoveel handel tot stand kwam, dat iederéén rijk werd, ook de huishoudster en het melkmeisje die 'eenvoudig' woonden op de radialen van de grachten dichtbij hun regenteske werkgevers op de ringen. De ethische vragen blijven staan, maar het financiële model zou bij de energietransitie als voorbeeld kunnen dienen. Zo ontstaat er een 'energietransitie-vloot', met een mondiale waterstof-ruggengraat, een E-netwerk en een CO₂-strategie. De Wereldbank kan daarbij het voortouw nemen.

Zo zou een mondiale Handelsbeurs voor Hernieuwbare Energie (HHE) kunnen ontstaan. Hier en daar zijn er al nationale initiatieven in deze geest, maar deze zouden op mondiale schaal moeten worden uitgerold. Op de HHE kunnen aanbieders en afnemers van bijvoorbeeld waterstof lange termijn-voorraden bestellen, waar de producenten hun middelen en methoden op kunnen afstemmen. Alle partijen die meedoen aan de Handelsbeurs verwerven tegen kostprijs aandelen in de HHE.

Onderdeel hiervan kan zijn een mondiaal risicofonds voor wind-, zon-, getijden- en geo-energie. Europa kent al constructies als *important projects of common European interest* (IPCEI), maar die drijven nog op subsidies. Staatssteun is niet aan de orde bij een private handelsbeurs.

Voorname internationale voorstellen werken ook door in eigen land. Hier verdienen de samenwerkende burgers alle aandacht. Tot voor kort was politieke wil doorslaggevend, maar die lijkt

ingehaald door publieke wil: politieke leiders voegen zich toenemend naar de publieke wil (die vaak buiten het parlement wordt geuit). Laten we de publieke wil dan leidend maken.

Nederland heeft van oudsher het vermogen tot samenwerking ontwikkeld, anders was ons land eeuwen geleden aan het water ten prooi gevallen. Er zijn ook andere regionale voorbeelden gebaseerd op de historische krachten aldaar. In bijvoorbeeld het eerdergenoemde Houston Texas trekt het bedrijfsleven de kar in de energietransitie, simpelweg omdat het de samenwerkende bedrijven én de gemeenschap meer voordelen oplevert.

Kostbare democratische ervaringen

De kunst van transitie is het benutten van de kracht van de samenleving die zich aan de keukentafel en ook via sociale media manifesteert. Burgers willen graag samenwerken als zij hun gemeenschappelijke en daarmee ook hun eigen belangen kunnen dienen en als er een basis is van vertrouwen, wederkerigheid en reputatie. Deze samenwerking levert tegelijkertijd kostbare democratische ervaringen op: coöperaties bloeien weer op, er ontstaan diepere samenwerkingen in bijvoorbeeld energieproductie, er is waardering voor een altruïstischer levenswijze. Samen creëren, produceren en waar mogelijk ook samen consumeren leidt tot verbondenheid die niet afhankelijk is van markten en overheden. Deze levenswijze was wonderlijk genoeg in de negentiende eeuw hoog ontwikkeld: in de agrarische sector, in zorg en onderwijs.

Nu blijkt dat de verzorgingsstaat niet voldoende krachtig is om gemeenschappelijke behartiging van belangen en gezindheid duurzaam te bevorderen, is een herleving van de coöperatieve levenswijze gewenst, en wacht een nieuwe rol voor overheden: zij faciliteren de vondsten, creaties en arrangementen die zijn ontstaan tussen burgers aan de keukentafel of op mondiale schaal tussen internationale spelers – tegen de achtergrond van het mondiale speelveld en het mondiale perspectief.

Vandaar dit pleidooi voor synergietransitie in de energievoorziening. Door mondiale initiatieven en door nationaal en lokaal als overheden de inspanningen uit de samenleving te honoreren. Zo komt in de complexe wirwar van schalen, belangen en instituties een synergetische expeditie op gang, die veel beloften zou kunnen waarmaken.

Carolien Gehrels, European Cities Director Arcadis en directeur van de KHMW

Met dank aan Prof. dr. Luc Soete en Prof. dr. Roel in 't Veld